Муниципальное учреждение
«Отдел образования Шелковского муниципального района»
Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Старогладовская средняя общеобразовательная школа»

Принята решением
Педагогического совета
Протокол № 1
от «28» 08 2026г

Утверждена приказом
№ от « »2026 г.
Директор МБОУ «Старогладовская СОШ»
М.Х. Загибов

Дополнительная общеобразовательная общеразвивающая программа
«Нохчийн литература»

Направленность программы: интеллектуальная.

ДОКУМЕНТ ПОДПИСАН
ЭЛЕКТРОННОЙ ПОДПИСЬЮ

Сертификат: 00AA86794A457A9656D203C4DB8131090F
Владелец: Загибов Масхуд Хасуевич
Действителен: с 10.09.2026 до 04.12.2027

Возраст обучающихся: 12-16 лет
Срок реализации программы: 1 год.
Уровень-базовый.

Составитель:

Аюбова Хеди Хасуевна
педагог дополнительного образования
МБОУ «Старогладовская СОШ»

ст. Старогладовская
2026г

Scanned with CamScanner

Муниципальное учреждение
«Отдел образования Шелковского муниципального района»
Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Старогладовская средняя общеобразовательная школа»

Принята решением
Педагогического совета
Протокол № 1
от «28» 08 2026г

Утверждена приказом
№ от «10» 09 2026 г.
Директор МБОУ «Старогладовская СОШ»
М.Х.Загибов

Дополнительная общеобразовательная общеразвивающая программа
«Нохчийн литература»

Направленность программы: интеллектуальная.

Возраст обучающихся: 12-16 лет
Срок реализации программы: 1 год.
Уровень-базовый.

Составитель:

Аюбова Хеди Хасуевна
педагог дополнительного образования
МБОУ «Старогладовская СОШ»

ст. Старогладовская
2026г

Scanned with CamScanner

Программа прошла внутреннюю экспертизу и рекомендована к реализации в Муниципальном бюджетном общеобразовательном учреждении «Старогладовская средняя общеобразовательная школа».
Экспертное заключение (рецензия) №_____от «__»_____2026г.
Эксперт зам.директора по ВР : Аюбова Х.Х._____
(Ф.И.О. должность)

Scanned with CamScanner

Кхеторан кехат

Программа х1оттийна 5-9-чуй классашкахь нохчийн литературин олимпиадина кечам беш методически г1о-накъосталла даран 1алашонца.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предмет – иза беран интеллектуале а, г1иллакхе-этикин а кхиаран т1ег1а къастаден гуманитарни дешарх коьрта предмет йу. Литературин дешаро аьтто бо йешаран маь1на а девзаш, литература 1аморо шегахь къонахчун амал кхиайой а хууш, шен дуьненхьежамна дашца а, йозанца а бух бало а хууш, адамца а, йукъараллица а йаза хууш йолу кхетаме личность кхио.

Нохчийн матто, шен т1екаренан а, ойла йовзийтаран а коьрта функцеш кхочушйеш, адамашна йукъахь уьйр латтайо, адаман кхетам а, дог-ойла а кхолларехь дакъалоцу; нохчийн мотт нохчийн халкъан хаамаш, оьздангаллин ламасташ, истори ларйаран а, йовзийтаран а коьрта г1ирс бу.

Ишколехь нохчийн литература 1амор т1ехьажийна ду дешархочун оьздангаллин а, коммуникативни а культура кхачаме йалорна а, цуьнан интеллектан а, кхолларалли1н а говзалла, ойлайар, иэс, суртх1оттор, ша кхочушден дешаран г1уллакх кхиорна а.

Нохчийн литература 1аморан чулацам иштта т1ехьажийна бу функциональни говзалла, адаман йешаран, текстех кхетаран, тайп-тайпанчу барамийн текстийн хаамах пайдаэцаран, цуьнан мах хадоран, цунах ойлайаран, шен 1алашонашка кхачаран, шен хаарш а, таронаш а шорйаран, йукъараллин дахарехь дакъалацаран интегративни хаар санна, кхиорна. Къамелан а, текстан а г1уллакх нохчийн литературин ишколан курсан къепе кхолларехь коьртаниг ду.

Дешаран предметан чулацам кхочушбан таро йу классал арахьарчу г1уллакхдарехь: экскурсеш, тематикин мероприятеш, конкурсаш, и. д.кх.

1алашонаш:

пох1ма долу дешархой билгалбахар;

пох1ма долчу дешархошна шайн говзаллех пайда эца аьтту бар;

пох1ма долчу дешархошна т1е тидам бахийтар;

пох1ма долчу дешархошна кхиамаш баха г1о дар.

Декхарш:

дешархойн пох1ма гучудаккхарехь болх бар;

шайн 1алашоне кхочург хиларх уьш тешор;

къинхьегамца бен лакхене кхочург цахиларх уьш тешор.

Методаш:

талларан (исследовательские)

лехаман (поисковые)

Scanned with CamScanner

халонаш нисйаларан (проблемные)
йозанан белхийн (практические).

Олимпиадина кечамбаран курс чекхйаьлча дешархой хаа декхарийлаль бу:

- Тайап-тайпанчу кепехь олиминадин тедахкарш кхочушцан (тесташ, колларалли белхаш, йозанан кепехь хаттаршна жопаш йаздан);
- Текстан талларан башхаллаш йовзар; Нохчийн меттан луг1атех пайдаэца.

Пох1ма долчу берашца бечу белхан механлаш.

Пох1ма долу стаг жимчохь дуьйна цхьана говзаллица шен нийсархойх къаьсташ хуьлу. И тайпа дешархой билгалбахарехь хьехархочо цаьрца дукха болх бан беза. 1илманчаша билгалдаькхина шайна хала нислуш долчу х1уманна т1ехь пох1ма долчу дешархошна къахьега ца лаьа аьлла, цундела Дала царна еллачу говзалли т1ехь уьш сабаха церан аьтту бан безаш бу.

Нохчийн литература 1аморехь нислуш цхьацца тайпана халонаш йу. Цу т1е тидам а бохуьйтуш болх бан беза пох1ма долчу берашца, и халонаш йовзарна уьш шаьш т1е а кхуьуьйтуш. Х1ора пох1ма долу дешархо Дала шатайпана дика дина ву, цу диканах цуьнга шена а, нахана а пайда зцийта г1о дан деза, оцу 1алашонца цаьрца бечу белхан раж х1отто йеза.

Нохчийн меттан а, литературин а урокашкахь пох1ма долчу дешархойн кху тайпана кхиамаш хила таро йу:

нохчийн меттан хаарш алсамдовлар;
къовсадаларшкахь (олимпиадашкахь) хьалхара меттигаш йахар;
нохчийн маттахь байташ а, дийцарш а йаздан 1амар;
баккхийчаьргахула нохчийн ширделла дешнаш довзар;
нохчийн ширлуш долу г1иллакхаш, 1адаташ карладахар;
классал арахьа бечу белхан жигарло совйалар

Scanned with CamScanner

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЧУЛАЦАМ

Дешаран предметан чулацамо шена йукъалоцу литературин говзарийн а, церан авторийн а гайтар, иштта тематикин блокаш а: «Халкъан барта кхолларалла», «Нохчийн йаздархойн говзарш».

ТЕМАТИКИН БЛОКАШ

Халкъан барта кхолларалла

Нохчийн халкъан туьйранаш
Туьйранаш
Фольклоран кегий жанраш: кицанаш, хIетал-металш.

Нохчийн йаздархойн говзарш

М. Мамакаев. «Баппа».
М. Сулаев. «Ламанан хи.
Берийн журнал «СтелаIад»: журналан специфика, жанраш, рубрикаш, тексташца болх бар
Ш. Окуев. «БIаьсте».
М. Кибиев. «Меттан сий».
Ш.Рашидов. «Ден весет».
М. Дикаев. «Нохчо ву со».
І. Хамидов. «ДIа – коч, схьа – коч».
М. Сулаев «ГIовтта», «Малх тоьлур бу».
І. Мамакаев. «Кавказа латта», «ЙоIе», «Даге»

Scanned with CamScanner

Олимпиаде воьдучунна хаьа деза:

1. Говзаран тема а, коьрта ойла а, коьрта Iоттабаккхам а къасто (5-6 классаш);

2. Сюжет йухайийца, фабула йаккха, йухайийцаран тайп-тайпана гIирсех пайдаэца а (5-6 классаш), композицин башхаллаш билгалйаха а(6-7 классаш);

3. Персонажаш-турпалхойн амалийн сурт хIотто, церан дустаран башхаллаш йало (5-6 классаш), персонажийн системина мах хадо (6-7 классаш);

4. Йаздархочун кхолларалли амалца богIу коьрта гайтаран-исбаьхьаллин гIирсаш лаха, церан исбаьхьаллин функцеш билгалйаха (6-7 классаш), йаздархочун меттан а, хотIан а башхаллаш къасто (8-9 классаш);

5. Исбаьхьаллин говзаран жанрийн, тайпанийн специфика билгалйаккха (7-9 классаш);

6. Говзарийн оьздангаллин-философин а, йукъараллин-исторически а, эстетически а проблематикех гар кхето (8-9 классаш);

7. Говзаршкахь исбаьхьаллин элемента къасто а, царна йукъара уьйр гучайаккха а (5-7 классаш); тайп-тайпана жанрийн литературин говзарийн анализ йан (8-9 классаш);

8. Турпалхошца а, хиламашца а йолу авторан йукъаметтиг билгалйаккха (хIора классехь шен тIегIане хьаьжжана);

9. Коьртачу теоретикин-литературин терминех а, кхетамех а пайдаэца (хIора классехь – оцу классехь Iамийнчу терминех пайдаэца хаар);

10. Исбаьхьаллин говзаре йолу шен йукъаметтиг дIахайта; шена хетачун аргументаци йан (хIора классехь – шен тIегIане хьаьжжана);

11. ХIиттийнчу хаттаршна шуьйра барта йа йозанан жоп дала (хIора классехь - шен тIегIане хьаьжжана), дешаран дискуссеш дIайахьа (7-9 классаш);

12. Сочинени, эссе, хьалхе кхайкхийнчу литературин йа публицистикин темина леринчу проектана материал лаха, карийна информацех пайдаэца (хIора классехь – шен тIегIане хьаьжжана);

13. Исбаьхьаллин литературин говзарш исбаьхьа йеша, говзаре йолу шен йукъаметтиг а дIа а гойтуш (5-9 классаш);

14. Дешаран хаамийн хьаьрмехь оьшург лаха хаа (7-8 классаш) энциклопедешца, дошамашца, справочникашца, леринчу литературица болх бан (8-9 классаш), библиотекин каталогех, библиографически гойтургех, Интернет лахаран системех пайдаэца (хIора классехь – шен тIегIане хьаьжжина).

Scanned with CamScanner

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цIераш	Сахьтий н барам	Электронн и дешаран ресурс.
		Дъан сахьташ	
	Дакъа 1. Халкъан барта кхолларалла		
1.1.	Нохчийн халкъан туьйра Малые жанры фольклора: пословицы, загадки. Фольклоран кегий жанраш: кицанаш, хIетал-металш. Нохчийн халкъан туьйранаш. Туьйранаш кхаа тобане декъар: Iер-дахаран, тамашийна, дийнатех лаьцна туьйранаш. Нохчийн халкъан туьйра «Кхо ваша». Тамашийнчу туьйранийн элементаш. Iер-дахаран темица догIу туьйра «Тамашена олхазар». Туьйранан йукъараллин мукъамаш. Миска нах а, элан тайпанан нах а дуьхь-дуьхьалхIиттор. «Борз а, Iахар а» - дийнатех лаьцна туьйра.	8	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дакъа 2. Нохчийн йаздархойн говзарш			
2.1.	Литературин теори: Литературин туьйра. Халкъан туьйранах литературин туьйра къастар, гипербола, эпитет, диалог, монолог, произведенешкахь йолу оьздангаллин кепаш	9	https://desharkho.ru/ http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.2	Мамакаев М. «Баппа» (дийцар). Сулаев М. «Ламанан хи» / « (стихотворени). Йаздархочун биографи. Жимачу а, боккхачу а Даймахке безам кхиор. Кибиев М. «Меттан сий» (стихотворени).	18	

Scanned with CamScanner

	Ненан меттан маьIна. Меттан ницкъ а, сий а. Ненан маттах воккхавер кхиор. Окуев Ш. «БIаьсте» (стихотворени). Даймехкан суьрташ. Даймахкаца боьзна поэтан синхаамаш. Рашидов Ш. «Ден весет» (поэма). Исбаьхьа кхоьллинарг а, биографически мукъамаш а. ТIекхуьучу чкъурехь хила йеза оьздангаллин мехаллаш. Халкъана а, Даймахкана а хьалха долу декхар. Литературин теори: автобиографин поэма. М. Дикаев. «Нохчо ву со» (стихотворени). Кхечу къоман векалшца машарехь, доттагIаллехь ваха / йаха кийча а, царна эшначохь гIоьнна ван / йан кийча волчу / йолчу йахь йолчу а, маьршачу а нохчичун васт. Хамидов 1. – Хь. «Д1а – коч, схьа – коч»		
	Йукъара хаамаш	**7**	
	Литературни терминаш	**8**	
	Сочинени	**8**	
	Нохчийн йаздархойн кхолларалла	**10**	
	Дерриг:	**68**	

Scanned with CamScanner